

ODBORNÁ STAŤ

SOCIÁLNÍ DEVIACE PRO SPR

SPR209

Gabriela Benešová

427107

ENENÍ SPECIFIKOVÁNA KONKRÉTNÍ SKUPINA BEZDOMOVECTVÍ

NENÍ DOSTATEČNĚ PODROBNĚ, NA ZÁKLADĚ PRIMÁRNÍ
LITERATURY, CHARAKTERIZOVÁNA A VYSVĚTLENA JEDNA
TEORIE SOCIÁLNÍ KONTROLY

KLÍČOVÉ TEZE TÉTO JEDNÉ TEORIE V PODOBĚ VÝZKUMNÝCH
OBLASTÍ A JIM ODPOVÍDAJÍCÍCH PRACOVNÍCH OTÁZEK V PRÁCI
ABSENTUJE, PREZENTOVANÉ OTÁZKY JSOU NAHODILÉ,
NEVYCHÁZÍ Z JEDNÉ KONRKÉTNÍ TEORIE A TU TEDY NETESTUJÍ

Vyučující: PhDr. Pavel Horák, Ph.D.
Datum odevzdání: 5. 5. 2015

Fakulta sociálních studií MU, 2015

Bezdomovectví v Moravskoslezském kraji optikou sociologické teorie - teorie kontroly

Úvod

Ve své odborné stati jsem se rozhodla zaměřit na sociálně-deviantní jev bezdomovectví v Moravskoslezském kraji PROČ?. Následně se pokusím tento jev vysvětlit a zhodnotit pomocí sociologické teorie – teorie kontroly JAKÉ KONKRÉTNĚ A PROČ?.

Cílem mé statě je využití a zhodnocení vhodnosti sociologické teorie – teorie kontroly k vysvětlení bezdomovectví v Moravskoslezském kraji. Tohoto cíle dosáhneme v následujících třech kapitolách, které povedou ke zhodnocení vhodnosti zvolené teorie na zkoumaný sociálně-deviantní jev a případné návrhy dalších možných teorií.

Bezdomovectví v Moravskoslezském kraji

Bezdomovectví je synonymem pro extrémní sociální vyloučení. Chudoba je zde jak příčinou, tak důsledkem. Současné poznatky upozorňují, že bezdomovectví nemá nikdy jednu příčinu. Důvody bezdomovectví se mění v čase a jsou velice individuální. Ve skutečnosti se jedná o dlouhodobý a složitý proces, který začíná ohrožením nebo ztrátou bydlení (Koncepte prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020. 2013).

V České republice se po roce 1989 bezdomovectví rozšířilo. Za následkem šíření bezdomovectví stála zahraniční migrace a amnestovaní lidé či vězni, kteří ztratili bydlení.

Stejně jako v mezinárodním právu, je i v právu České republiky bezdomovec označován, jako osoba bez státní příslušnosti. V České republice se můžeme, v rámci vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky a Zákonu o sociálních službách, setkat se dvěma vymezeními bezdomovectví. První vymezení definuje bezdomovce, jako občana společensky nepřizpůsobivého, což zahrnuje okruh osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody, osoby, proti kterým je vedeno trestní řízení, nebo ty kterým byl výkon trestu odnětí svobody podmíněčně odložen, dále osoby závislé na alkoholu a jiných

toxikomaniích, osoby žijící nedůstojným způsobem života a osoby propuštěné ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti (par. 52 Vyhlášky č. 182/1991 Sb., zákon o SZ). Druhé vymezení definuje bezdomovce jako osoby bez přístřeší (Zákonu o sociálních službách č. 108/2006).

Český statistický úřad se ve spolupráci se Sdružením azylových domů v ČR a s Asociací poskytovatelů sociálních služeb ČR pokusil v rámci sčítání lidu v celé zemi zmapovat život lidí bez domova (Kubala 2011). Česká republika tak získala ucelené informace, kdo jsou lidé, kteří využívají služeb azylových domů a dalších sociálních zařízení (Kubala 2011). Celkový součet bezdomovců činil 11 496 lidí, výzkum probíhal ve všech krajích České republiky, včetně hlavního města Prahy. Nejvíce lidí bez domova bylo sečteno v Moravskoslezském kraji. V Moravskoslezském kraji byl celkový součet lidí bez domova 2574 (na dalším místě se umístila Praha a na třetím místě Jihomoravský kraj). Mezi bezdomovci jednoznačně převládali muži (Kubala 2011). Většina sečtených bylo svobodných nebo rozvedených. Z pohledu vzdělání je nejvíce bezdomovců s výučním listem nebo se středoškolským vzděláním bez maturity. Na druhém místě jsou bezdomovci se základním vzděláním. Co se týká otázky na víru, která byla dobrovolná, téměř polovina bezdomovců na ni odmítla odpovídat. V otázce týkající se ekonomické aktivit, pouze 28% respondentů odpovědělo, že jsou ekonomicky aktivní (Kubala 2011). Z celého výzkumu vyšlo stanovisko představy typického bezdomovce, jako vyučený svobodný muž ve věku 45-49 let, který nehovoří o své víře a práci nemá. V Moravskoslezském kraji je bezdomovcem každý 480 člověk, což je výrazný rozdíl vůči Praze, kde připadá jeden bezdomovec na tisíc obyvatel.

Podle sociologa Jana Kellera se do chudoby dostávají i lidé ze středních vrstev (Keller 2013). Podle jeho výzkumu žije v Ostravě (v metropoli Moravskoslezského kraje) v chudobě nebo je chudobou ohrožena třetina domácností. Na ulici se ocitají také lidé, co nepijí a celý život pracovali (Keller 2013).

NEJSOU ZDE IDENTIFIKOVÁNY KONKRÉTNÍ, ČASTO ODLIŠNÉ SKUPINY OSOB BEZ DOMOVA – ŽENY, MUŽI – DUŠEVNĚ NEMOCNÍ-DUŠEVNĚ ZDRAVÍ, squatteři, osoby z dětských domovů, z vězení – U KTERÝCH JE BEZDOMOVECTVÍ ZPŮSOBENO JINÝMI FAKTORY, MAJÍ JINÝ DŮVOD A TEDY VYŽADUJÍ I JINÉ VYSVĚTLENÍ!!!

Sociologické teorie – teorie kontroly MÁ ZDE BÝT PREZENTOVÁNA JEDNA JEDINÁ TEORIE!

Podle teorie sociální kontroly vzniká deviace v důsledku absence, slabosti nebo neúčinnosti formální či neformální sociální kontroly (Mrkvička 2012). Teorie sociální kontroly se objevily na konci 60. let v době rozkvětu teorie napětí a labellingu. Teorie se zaměřují především na jednotlivce a jeho povahu. Centrem zájmu jsou také vazby jednotlivce k nejbližšímu okolí. Teorie sociální kontroly pokládají porušování norem za normální jev, který je výsledkem běžné absence dostatečné kontroly (Mrkvička 2012).

Výchozí předpoklady jsou: lidé dodržují normy jen díky existenci sociální kontroly a předpoklad, že nedostatečná sociální kontrola je jedna z hlavních příčin delikventního jednání (Horák 2015). Navazují na zjištění Shawa a McKaye, kteří zjistili, že příčinou delikvence je nedostatečná sociální kontrola v komunitě, kde tyto jedinci vyrůstají (Horák 2015).

Hlavní představitelé teorie sociální kontroly jsou Travis Hirschi, Walter Reckless, Ivan Nye, Harriet Wilsonová, Jack Gibbs, Charles Tittle a R. Clarke.

V 60. letech vytvořil Travis Hirschi teorii sociálních vazeb, ve které zpochybňuje Mertnovu teorii o vztahu mezi delikvencí a třídní příslušností. Zajímavé je, že se ptá "Proč lidé neporušují normy?" namísto "Proč lidé porušují normy?" (Horák 2015). Teorie sociálních vazeb vychází ze skutečnosti, že každý člověk má určitou vazbu ke společnosti. Chování člověka se stává delikventním v případě, že dojde k narušení, oslabení nebo přetržení vazby ke společnosti. Teorie vychází také z předpokladu, že sklon k deviaci je součástí lidské povahy a vyskytuje se u všech jednotlivců (Mrkvička 2012). Dle Hirschiho jsou sociální vazby ke společnosti tvořené ze čtyř složek neboli sociálních pout ke společnosti: připoutání člověka k ostatním lidem, racionální závazek vůči společnosti, angažování v konvenčních aktivitách a víra v hodnoty a normy společnosti (Mrkvička 2012). Lidé dodržují společenské normy, spíše ze strachu z následků, které by se dostavily, když by normy porušili (Mrkvička 2012).

NENÍ DOSTATEČNĚ PODROBNĚ SPECIFIKOVÁNA JEDNA KONKRÉTNÍ TEORIE, NAPŘ. HIRSCHIHO TEORIE POUT

Indikátory, které nám umožňují testovat platnost teorie sociální kontroly a její aplikování

Zda je teorie sociální kontroly platná a aplikovatelná na jev bezdomovectví bychom mohli ověřit ve výzkumu. Téma výzkumu je vhodnost a platnost teorie sociální kontroly na jev bezdomovectví v Moravskoslezském kraji. Hlavní výzkumná otázka: Jaký vliv má existence sociální kontroly na vznik bezdomovectví v Moravskoslezském kraji? Dílčí výzkumné otázky: Jaký je vztah obyvatel Moravskoslezského kraje k normám? Jaká je míra

sociální kontroly v Moravskoslezském kraji? Naší výzkumnou jednotkou budou bezdomovci Moravskoslezského kraje. Naší jednotkou pozorování bude způsob vykonávání sociální kontroly nad bezdomovci v Moravskoslezském kraji. Co se týká časové dimenze výzkumu, připadají v úvahu dvě možnosti. Srovnávací výzkum, kdy bychom mohli porovnat míru kontroly nad bezdomovci v Moravskoslezském kraji s ostatními kraji. V úvahu také připadá průřezová studie, jelikož chceme studovat jednu skupinu v jednom časovém bodě. Pro získání primárních dat je nejvhodnější metoda pomocí dotazníkového šetření (survey). Uvedená technika umožňuje pomocí standardizovaného dotazníku oslovit velké množství respondentů. Každý respondent obdrží stejné otázky a možnosti odpovědí. Možnosti odpovědí budou uzavřenou i otevřenou formou.

Než přejdeme k operacionalizaci a určení samotných indikátorů, je nutné stanovit si hypotézy.

Hypotézy:

„Když by došlo ke zvýšení sociální kontroly v Moravskoslezském kraji, došlo by k omezení jevu bezdomovectví v témže kraji.“

„Bezdomovectví se týká vždy individuálního člověka a jeho vazeb k nejbližšímu okolí“

„Vznik bezdomovectví má za následek, narušení nebo přetržení vazeb ke společnosti.“

Indikátory, které nám umožní testovat platnost teorie a ověřit výše uvedené hypotézy:

Míra sociální kontroly v Moravskoslezském kraji.

Porovnání míry kontroly v Moravskoslezském kraji s kraji, kde byl nižší výskyt jevu bezdomovectví.

Bezdomovectví se týká jednotlivce a nejbližšího okolí. (nedotýká se společnosti)

Jednou z příčin vzniku bezdomovectví je nedostatečná kontrola v komunitě, kde daný jedinec vyrůstal.

Jak bezdomovci dodržují normy.

Způsob sociální kontroly bezdomovců v Moravskoslezském kraji.

Jaký mají bezdomovci vztah k normám.

Kontrola společností je/není v Moravskoslezském kraji dostatečná.

Jak se mění sociální kontrola nad člověkem v případě ztráty bydlení.

V případě ztráty bydlení nemá na člověka sociální kontrola dostatečný dosah.

Vyžaduje se po bezdomovcích dodržování norem.

Liší se sociální kontrola v Moravskoslezském kraji od kontroly v jiných regionech.

Sklon k bezdomovectví je již zakořeněný v každém člověku.

Z výše uvedených indikátorů vyplývají otázky, které by bylo možné použít ve výzkumu. Například: Jaký vztah máte k dodržování norem? Jak se změnil váš postoj ke společnosti, když jste přišel o bydlení? Jak jste byl v dětství vedený k dodržování norem? Jak vaše okolí reagovalo na váš stav? Jaký postoj vůči vám zaujala společnost? Změnil se postoj společnosti vůči vám, když jste přišel o bydlení? Snižila se sociální kontrola společnosti, když nemáte kde bydlet, nemáte adresu atd.? Jelikož bude nutné si bezdomovce rozřadit do určitých kategorií, budeme se také ptát na věk, vzdělání, sociální vazby (rodinu atd.), příčiny jejich situace apod.

V naší oblasti výzkumu je použití dotazníku rizikové, jelikož respondenty bude obtížné najít, také nemusí chtít odpovídat, jelikož se jedná o citlivé téma. Mohou také své odpovědi vylepšovat a měnit, jelikož se za svoji situaci stydí a na podobné výzkumy nejsou příliš zvyklí.

Zhodnocení kladů a závěrů teorie sociální kontroly

Dle mého názoru je teorie sociální kontroly vhodná pro vysvětlení sociálního jevu bezdomovectví v Moravskoslezském kraji. Ovšem domnívám se, že pouze tahle teorie není dostačující. V případě aplikace sociální kontroly je nutné vzít v úvahu další možné teorie a příčiny, které mohli vést ke zvýšenému výskytu bezdomovectví na území Moravskoslezského kraje oproti bezdomovectví ve zbylých krajích. Bude také potřeba srovnat podmínky Moravskoslezského kraje se zbytkem republiky.

Na vznik bezdomovectví může mít zcela jistě vliv sociální kontrola ze strany společnosti a narušení vazeb se společností. Sociální kontrola v Moravskoslezském kraji může být nižší, proto je tam vyšší výskyt bezdomovectví. Bezdomovci jsou také obtížněji kontrolováni ze strany společnosti, jelikož nemají stálou adresu, nemůže je společnost

pravidelně kontrolovat či kontaktovat. Jelikož bezdomovci nejsou pravidelně kontaktováni a kontrolováni ze strany společnosti, může u nich dojít k oslabení zájmu o dodržování norem. Sociální kontrola může být také příčinou vzniku bezdomovectví. Například člověku, který nebyl dostatečně kontrolován, aby si platil životní a úrazové pojištění, se stane nehoda a octne se na invalidním vozíku. Následně nemůže vykonávat práci a vzhledem k tomu, že si neplatil pojištění (důsledkem nedostatečné sociální kontroly) přijde o bydlení on, i celá jeho rodina. Co se týče sociální vazby člověka ke společnosti, má jistě vliv na vznik bezdomovectví. Člověk může ztratit důvěru ve společnost (nedostatečné sociální dávky, odebrání dítěte apod.). Například matka, které bylo odebráno dítě, protože žili ve špatných podmínkách, může ztratit důvěru ve společnost a přestat žádat o dávky a hledat si práci, následkem toho přijde o bydlení.

Na jev bezdomovectví mají vliv i jiné příčiny než sociální kontrola a vazba ke společnosti. Například následkem rozvodu, může osoba přijít o majetek, ztráta zaměstnání, nedostatek pracovních nabídek v Moravskoslezském kraji, nedostatek nabídek bydlení v Moravskoslezském kraji, závislost (alkoholismus apod.), chudoba. Častou příčinou vzniku bezdomovectví je uváděn právě alkohol, který může mít příčinu jak ve špatné finanční situaci, nedostatku sociální kontroly, rozvodu, nebo psychických problémech. Také je možné, že nedostatek pracovních příležitostí v Moravskoslezském kraji vedl ke zvýšení počtu bezdomovců. Také by bylo vhodné udělat korelaci rozvodů a vzniku bezdomovectví. Jelikož množství rozvodů v současnosti stále narůstá, může to být důvodem přibývajících bezdomovců. Také by bylo vhodné porovnat možnosti bydlení a ceny nájmu v Moravskoslezském kraji s ostatními kraji. Co se týče chudoby, má zajisté nesporný vliv na bezdomovectví. Teorie sociální kultury se společenskými problémy příliš nepočítá. Bude tedy potřeba zjistit, zda v Moravskoslezském kraji není větší výskyt chudoby a pokud ano, z jakého důvodu (nepřiměřené platy, vysoké nájemné apod.).

Jev bezdomovectví bychom mohli vysvětlit také pomocí psychoanalytické teorie. Kde příčinou vzniku bezdomovectví uvádí alkoholismus, duševní poruchy, drogovou závislost. Jednání je důsledkem negativních zkušeností z raného dětství, kdy člověka ovlivňuje emoční deprivace, nevyřešené vnitřní konflikty, které vedly k poruše vývoje osobnosti člověka. Deviantní jednání je proces kompenzace těchto konfliktů a deprivací (Horák 2015). Teorie sociální kontroly nebere příliš v potaz biologickou a psychickou stránku člověka. V případě aplikace biologické teorie, bychom vycházeli z myšlenky, že člověk a jeho jednání je

primárně determinován biologicky a deviace je odchylka o biologické normy. Další otázkou tedy je, zda může mít genetická stránka vliv na vznik jevu bezdomovectví.

Zdroje

Úplné znění vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. 1991.

Zákon o sociálních službách. 2006.

Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020. 2013. Dostupné také z: <http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Koncepce-prevence-a-reseni-problematiky-bezdomovectvi-v-CR-do-roku-2020.pdf>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Tab. Bezdomovci podle kraje trvalého pobytu a kraje sečtení. Český statistický úřad [online]. 2011. Dostupné https://www.czso.cz/documents/11308/23212108/bezdomovci_podle_kraje_pobytu.pdf/9eed8f53-9b26-4dc2-a40d-512dec9d4cef?version=1.0

KUBALA, Ondřej. 2011. *Výsledky sčítání bezdomovců* [online]. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/vysledky_scitani_bezdomovcu

KELLER, Jan. Interview. In: *ČT 24. TV*, 1. 3. 2013, 23:30. Dostupný také z: <http://www.ceskatelevize.cz/zpravodajstvi-ostava/kultura/217152-posviceni-bezdomovcu-tema-pro-sociologa-jana-kellera/>

HORÁK, Pavel. Joštova 10, 602 00, Brno. 2015

MRKVIČKA, Michal. 2012. *Moderní přístupy v sociologických teoriích sociální deviace*. Brno. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.